

संस्कृतम् (कोड-सङ्ख्या - 122)

आदर्श-प्रश्नपत्रम्

कक्षा - दशमी (2025-26)

अवधि: - होरात्रयम्

अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च

सम्पूर्णाङ्काः - 80

अवधातव्यम् -

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्तव्यः । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् । (अयं नियमः नवम्यां कक्षायां अपि परिपालनीयः ।)
3. अनुच्छेदे श्लोके नाट्यांशे वा पृष्ठाः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः एतेषु प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

खण्डः 'क' अपठितावबोधनम्

1.	गद्यांशः - अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) श्वासमाध्यमेन (ii) प्रदूषणसमस्यायाः (iii) प्रदूषणम् आ. पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) वायुप्रदूषणेन विविधाः श्वासरोगाः, हृदयरोगाः, चर्मरोगाः, नेत्ररोगाः भवन्ति । (ii) अद्यत्वे जायमानैः युद्धैः, युद्धाभ्यासैः, यन्त्रालयानां यानानां च धूमेन सम्पूर्णवायुमण्डलं दूषितं सञ्जातम् । (iii) प्रदूषणस्य निवारणाय वृक्षाः रोपणीयाः, उद्योगानां विस्तारः च वैज्ञानिकरीत्या करणीयः आयुद्धगतिविधयः निवारणीयाः ।	10 2×1=2 2×2=4
----	---	----------------------

	<p>इ. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत - प्रदूषणम् / पर्यावरणस्य संरक्षणम्/ प्रदूषणसमस्या छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचितः निर्णयः करणीयः ।</p> <p>ई. यथानिर्देशम् उत्तरत -</p> <p>(i) (घ) स्वच्छम् (ii) (ख) जलम् (iii) (घ) वायुः</p>	<p>1</p> <p>3×1=3</p>
	<p>खण्डः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्</p>	
<p>2. अ</p> <p>आ</p>	<p>पत्रलेखनम् -</p> <p>भवान् हितेशः । पितुः स्थानान्तरणवशात् भवान् असमप्रदेशात् दिल्लीनगरम् आगत्य नूतनविद्यालये प्रवेशं प्राप्तवान् । मञ्जूषायां दत्तानां पदानां सहायतया अस्य नगरस्य विद्यालयस्य च वर्णनं कुर्वन् मित्रं राघवेन्द्रं प्रति पत्रं लिखतु ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>भवती सुमेधा तिरुपतिस्थे राजकीये माध्यमिकविद्यालये दशमीकक्षायां पठति । भवती विद्यालयस्य शुल्कं दातुम् असमर्था अस्ति अतः मञ्जूषायां दत्तानां पदानां सहायतया शुल्कक्षमार्थं निवेदयन्ती प्रधानाचार्या प्रति प्रार्थनापत्रं लिखतु ।</p> <p>छात्राः पूर्णं पत्रं लेखिष्यन्ति । शुद्धपत्राय पूर्णाङ्काः प्रदेयाः । व्याकरणसम्बद्ध-दोषेभ्यः आंशिक-रूपेणैव अङ्काः कर्तनीयाः न तु पूर्णाः । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते ।</p>	<p>5</p>
<p>3. अ</p> <p>आ</p>	<p>चित्रवर्णनम् -</p> <p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या । अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>अनुच्छेदलेखनम् -</p> <p>अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति । छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति । अतः अङ्काः देयाः । अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमाः चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीयाः ।</p>	<p>5×1=5</p>

4.	अनुवादः - (i) अस्मिन् वैज्ञानिकयुगे बहवः आविष्काराः जाताः/अभवन् । (ii) स्वस्थे शरीरे स्वस्थं मनः भवति । (iii) रूसदेशस्य यूक्रेनदेशस्य च मध्ये युद्धं कदा समाप्तं भविष्यति? (iv) तव स्वास्थ्यं कथम् अस्ति? (v) कदापि अहङ्कारं मा कुरु/कुरुत ।	5×1=5
खण्डः 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्		
5.अ	सन्धिः सन्धिच्छेदश्च - (i) योजकः + तत्र (ii) भवेद्येन (iii) पुनरपि (iv) खलु + एतत् अथवा आ सन्धिः सन्धिच्छेदश्च - (i) पङ्क्तयः + हि (ii) खग इव (iii) कं + चिद् (iv) सर्वेऽपि	4×1=4
6.	समासः विग्रहः च - (i) (ख) महती च इयं देवी (ii) (क) समानं शीलं व्यसनं येषां तेषु (iii) (घ) मलेन सहितम् (iv) (ग) कुशः च लवः च	4×1=4
7.	प्रत्ययाः - (i) (घ) धैर्यवान् (ii) (ख) भामिनी (iii) (ग) रुग्ण + तल् (iv) (क) कुप् + क्त	4×1=4
8.	वाच्यम् - (i) (क) फलानि (ii) (ख) अहम्	3×1=3

	(iii) (ग) इच्छामि	
9.	समयः - (i) चतुर्वादने (ii) सपादपञ्चवादने (iii) सार्धषड्वादने (iv) पादोनाष्टवादने/पादोन-अष्टवादने	4×1=4
10.	अव्ययपदानि - (i) यदि (ii) इतस्ततः (iii) अपि	3×1=3
11.	अशुद्धिसंशोधनम् - (i) (क) वृक्षाः (ii) (ग) क्रुध्यति (iii) (ग) अगच्छत्	3×1=3
	खण्डः 'घ' पठितावबोधनम्	
12.	गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत - I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) भूमौ/क्षेत्रे (ii) सुरभिः (iii) पुत्रस्य II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) सुरभिः तस्मिन् पुत्रे एव विशिष्य आत्मवेदनामनुभवति यतो हि सः अन्येभ्यो दुर्बलः । (ii) सुराधिपः सर्वप्रथमं सुरभिम् अपृच्छत्- “अयि शुभे ! किमेवं रोदिषि?” (iii) भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन् । III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) बहूनि (ii) अहम् अथवा (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) वात्सल्यम् (ii) वृषभाय	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2

<p>13.</p>	<p>पद्यांशः</p> <p>I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) परेभ्यः (ii) शरीरे/मानवशरीरे/शरीरस्थः (iii) उद्यमः</p> <p>II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) यः जनः सुखानि इच्छति सः कदापि परेभ्यः अहितं कर्म न कुर्यात् । (ii) उद्यमं/परिश्रमं कृत्वा मानवः दुःखी न भवति । (iii) मनुष्याणां महान् रिपुः आलस्यम् अस्ति ।</p> <p>III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) सुखानि (ii) इच्छति अथवा (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) रिपुः (ii) बन्धुः</p>	<p>5</p> <p>2×½=1</p> <p>2×1=2</p> <p>2×1=2</p>
<p>14.</p>	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) काकः (ii) पक्षिणः (iii) वानराः</p> <p>II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) वानरः सिंहं वनराजः भवितुं सर्वथाऽयोग्यं मन्यते यतोहि सः भक्षकः अस्ति, इतोऽपि सः आत्मरक्षायाम् असमर्थोऽपि अस्ति । (ii) यः परैः पीड्यमानान् वित्रस्तान् न रक्षति सः पार्थिवरूपेण कृतान्तः मन्यते । (iii) वानराः वारं वारं सिंहं तुदन्ति अतः किमपि कर्तुम् असमर्थः कुद्भः सः इतस्ततः धावति ।</p> <p>III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) हर्षमिश्रितम् (ii) भयम् अथवा (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) भक्षकः</p>	<p>5</p> <p>2×½=1</p> <p>2×1=2</p> <p>2×1=2</p>

	(ii) सिंहाय	
15.	<p>प्रश्ननिर्माणं कुरुत -</p> <p>(i) चातकः कं जलं याचते?</p> <p>(ii) बुद्धिमती कस्य गृहं प्रति चलिता?</p> <p>(iii) अपूर्वोऽयं केषां सरस्वत्यवतारः?</p> <p>(iv) का तूर्णं धाविता?</p>	4×1=4
16. अ	<p>अन्वयः -</p> <p>वायुमण्डलम् (i) भृशम् दूषितम् (अस्ति) । जलम् हि निर्मलम् न (अस्ति)</p> <p>(ii) भक्ष्यम् कुत्सितवस्तुमिश्रितम् (अस्ति), धरातलम् समलम् (अस्ति) । (iii) जगति बहिः अन्तः (च) तु बहु शुद्धीकरणम् (iv) करणीयम् (अस्ति) ।</p> <p>अथवा</p> <p>आ भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः -</p> <p>भावार्थः- हे सरोवर! (i) त्वयि सङ्कुचिते सति अर्थात् यदा त्वं शुष्कं जायमानः अस्ति तदा तव समीपस्थाः खगाः आकाशमार्गेण अन्यत्र गच्छन्ति । (ii) भ्रमराः आम्रपुष्पाणाम् आश्रयं स्वीकुर्वन्ति, किन्तु त्वयि स्थिताः दीनाः (iii) मत्स्याः कुत्र गच्छन्तु ? ते तु अत्रैव स्थास्यन्ति अन्यत्र कुत्रापि न (iv) गमिष्यन्ति । आपत्काले स्वामिभक्ता एव सह तिष्ठन्ति अन्ये स्वार्थिनः मैत्रीं त्यजन्ति ।</p>	4×1=4
17.	<p>कथा-क्रमानुसार-लेखनम् -</p> <p>(i) कश्चन निर्धनः जनः रुग्णं पुत्रं द्रुष्टुं बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् ।</p> <p>(ii) मार्गे रात्रौ सः कस्यचित् गृहे आश्रयं प्राप्तवान् ।</p> <p>(iii) तस्मिन् गृहे रात्रौ कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः ।</p> <p>(iv) चौरस्य पदध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः अभवत् धावित्वा तं चौरम् अगृह्णाच्च ।</p> <p>(v) आरक्षी एव तम् अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागारे प्राक्षिपत् ।</p> <p>(vi) न्यायाधीशः पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान् किन्तु प्रमाणाभावात् निर्णेतुं नाशक्नोत् ।</p> <p>(vii) न्यायाधीशः पुनः तौ घटनायाः विषये वक्तुम् आदिष्टवान् ।</p> <p>(viii) न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डम् आदिश्य अतिथिं ससम्मानं मुक्तवान् ।</p>	8×½=4
18.	<p>प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् -</p> <p>(i) (घ) शीघ्रम्</p> <p>(ii) (ख) मुखे</p> <p>(iii) (ग) कथितः</p>	3×1=3